

УДК 371.124

САМОВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВНА КАТЕГОРІЯ САМОВИЯВЛЕННЯ ПЕДАГОГА

Кравченко О.В., аспірант

Центрально-український державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

У статті йдеться про таку важливу та необхідну категорію самовиявлення, як самовиховання. Висвітлено проблему спрямування студентів до самовиховання для вдосконалення якості навчання та педагогіки. Наведено характеристику самовиховання як педагогічної категорії. Також проведено порівняння тлумачення терміну «самовиховання» в тлумачних джерелах. Наведено доводи щодо важливості самовиховання в педагогічній діяльності.

Ключові слова: педагог, самовиховання, вчитель, діяльність, студент, навчання, практика.

В статті говориться о такой важной и необходимой категории самовыражения, как самовоспитание. Освещена проблема направления студентов к самовоспитанию для совершенствования качества обучения и педагогики. Приведена характеристика самовоспитания как педагогической категории. Также проведено сравнение толкования термина «самовоспитание» в толковых источниках. Приведены доводы о важности самовоспитания в педагогической деятельности.

Ключевые слова: педагог, самовоспитание, учитель, деятельность, студент, обучение, практика.

Kravchenko O.S. SPECIALIZATION AS THE BASIC CATEGORY OF PEDAGOGIC ADMINISTRATION

The article deals with such an important and necessary category of self-expression as self-education. The problem of orientation of students to self-education for improving the quality of teaching and pedagogy is highlighted. The article describes the self-education as a pedagogical category. A comparison of the interpretation of the term «self-education» in comparative sources has also been made. There are also some arguments about the importance of self-education in pedagogical activity.

Key words: teacher, self-education, teacher, activity, student, training, practice.

Постановка проблеми. Проаналізувавши основні думки дослідників природи творчості, можна стверджувати, що творчість – це спосіб життя кожної людини, засіб самореалізації багатьох її потенцій. Тому В.О. Сухомлинський ототожнює поняття «творчість» і «самовиявлення». Так само трактує поняття «творчість» і О.В. Киричук: «Творчість – це відкриття себе, самовираження власного «Я», самореалізація».

У теорії особистості Г. Олпорта стверджується, що основною рушійною силою є тенденція до самореалізації особистості. За словами К.А. Абульханової-Славської, суб'єкт у своїх діях, в актах своєї творчої самодіяльності не тільки проявляється, а й створюється, визначається. Її думку продовжує Е.В. Ільєнков, який визначає два етапи процесу розвитку людини: її становлення і реалізація. Проявляючи себе, особистість одночасно себе і формує.

Постановка завдання. Мета – висвітлити проблему спрямування студентів до самовиховання для вдосконалення якості навчання та педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») у своїй основі має ідею

самовдосконалення і самореалізації особистості. Але повного, точного і усталеного визначення цього поняття в педагогічній літературі немає.

У «Великому тлумачному словнику української мови» знаходимо: самовиявлення – розкриття свого «Я», виявлення своїх думок, настроїв, переконань, своїх індивідуальних особливостей; прояв своєї індивідуальності; самореалізація – реалізація свого творчого, людського потенціалу.

С. Гончаренко, автор «Українського педагогічного словника», вживає слово «самореалізація», однак пояснення його не дає.

Самовиховання – свідомо діяльність людини, спрямована на вироблення в себе позитивних рис і подолання негативних.

Самовиховання успішно здійснюється за певних умов. Передусім воно потребує від людини знання самої себе, вміння оцінювати власні позитивні й негативні риси. Щоб збагатити учнів відповідними знаннями і вміннями, проводять цикл бесід про психічну діяльність людини, свідомість, волю, почуття, характер, мотиви поведінки, інтереси, здібності, потреби, темперамент, а також розкривають сутність самовиховання, методи і прийоми роботи над собою.

Важливий аспект самовиховання – логічне мислення, вміння проаналізувати кожен свій вчинок, що сприяє виробленню вимогливості до себе як постійної риси характеру, без якої неможливо досягти успіху в цій справі. Тому педагоги в індивідуальних бесідах і на зборах детально аналізують порушення правил поведінки, їх причини, привчають учнів до самоаналізу.

Самовиховання потребує тривалих волевольових зусиль, уміння керувати собою, досягати поставленої мети, не занепадати духом від невдач. Тому слід залучати школярів до видів діяльності, які передбачають зібраність, організованість, відповідальність. Долаючи труднощі, вони загартовують волю, доводять розпочату справу до кінця і таким чином переконуються, що навіть невеликі успіхи роблять їх сильнішими.

Підвищує ефективність процесу самовиховання ідеал, до якого прагне учень. Спостереження переконують, що до самовиховання байдужі переважно ті, хто не має життєвої мети, ідеалу. Тому важливо знати ідеали учнів, допомогти сформуванню ідеалів тим, хто їх не має.

Успішність процесу самовиховання значною мірою залежить від рівня розвитку колективу взагалі. У згуртованому колективі, де панує здорова громадська думка, атмосфера доброзичливості, розвинута взаємовимогливість, самовиховання відбувається, як правило, успішно.

Гуманістичний, колективний і творчий характер педагогічної діяльності вимагає від учителя постійного розвитку. Професія вчителя – одна з тих, яка змушує людину весь час зростати, змінюватися відповідно до новими соціальними вимогами, відповідно до нових запитів суспільства, учнів, кожне наступне покоління яких привносить нові цінності, традиції, норми спілкування. Учитель не може дозволити собі «зупинитися» на тому етапі розвитку та освіти, яке він отримав в процесі професійної підготовки. Професійна освіта – це лише важлива і значуща основа, платформа для подальшого професійного становлення і зростання педагога.

Давно відомо, що професія здатна не тільки розвивати особистість, але і деформувати її, приводити до різних негативних змін. Особливо гостро ця проблема стоїть в професіях типу «людина – людина», де найбільш часто спостерігаються такі явища, як емоційне вигорання, професійні деформації і т.д.

Таким чином, щоб досягти вершин педагогічної діяльності, не втратити до неї інтерес, відчувати внутрішнє задоволення від виконуваної роботи, вчитель повинен по-

стійно працювати над собою. А. Дистервег писав, маючи на увазі вчителя: «Він лише доти здатний насправді виховувати й утворювати, поки сам працює над своїм власним вихованням і освітою».

Однією їх найважливіших характеристик суб'єкта є «спрямованість на реалізацію», самовиховання, самоосвіта, самооцінка, самоаналіз, саморозвиток, самовизначення та ін.

Самовиховання – це систематична і свідомо діяльність людини, спрямована на саморозвиток і формування своєї базової культури. Самовиховання покликане зміцнити і розвинути здатність до добровільного виконання зобов'язань, як особистих, так і заснованих на вимогах колективу, формувати моральні почуття, необхідні звички поведінки, волевольові якості. Самовиховання – складова частина і результат виховання і всього процесу розвитку особистості.

Робота над собою починається з усвідомлення і прийняття об'єктивної мети як суб'єктивного, бажаного мотиву своєї діяльності. Професійне самовиховання, як і будь-яка інша діяльність, має у своїй основі досить складну систему мотивів і джерел активності. Зазвичай рушійною силою і джерелом самовиховання вчителя називають потребу в самозміні і самовдосконаленні. Однак сама ця потреба не виростає автоматично з необхідності вирішити протиріччя між вимогами, що пред'являються суспільством до вчителя, і наявним рівнем його розвитку як особистості і професіонала. Зовнішні джерела активності (вимоги й очікування суспільства) або стимулюють роботу над собою, або ускладнюють її.

В основі професійного самовиховання, як і в основі всієї діяльності вчителя, лежить протиріччя між метою і мотивом. Забезпечити зсув мотиву на ціль – значить викликати справжню потребу в самовихованні. Викликана таким чином потреба вчителя в самовихованні надалі підтримується особистим джерелом активності (переконаннями; почуттями обов'язку, відповідальності, професійної честі, здорового самолюбства і т.п.). Суб'єктивна постановка певної мети поведінки або своєї діяльності породжує свідоме напруження волі, визначення плану діяльності на майбутнє. Здійснення цієї мети неминуче супроводжується виникаючими перешкодами як об'єктивного (зовнішнього), так і суб'єктивного (внутрішнього) характеру.

До зовнішніх факторів, що впливає на процес самовиховання, відносять:

1) положення вчителя в суспільстві (позитивне або негативне ставлення до вчителя);

2) педагогічний колектив (психологічний клімат, згуртованість, відносини всередині колективу і т.д.);

3) стиль керівництва школою (створення для вчителя ситуації успіху, підтримка його починань і т.д.);

4) фактор вільного часу (наявність часу для читання художньої літератури, періодики, відвідування музеїв, театрів, виставок, перегляду фільмів і телепередач, вивчення соціальної, а також психолого-педагогічної літератури).

До внутрішніх факторів, що впливає на процес самовиховання, можна віднести особисті джерела активності вчителя:

- 1) самооцінка;
- 2) переконання;
- 3) почуття обов'язку, відповідальності.

Процес самовиховання повинен носити не фрагментарний, а постійний, безперервний характер. Він повинен бути спрямований на адаптування своїх індивідуально неповторних особливостей до вимог педагогічної діяльності, на постійне підвищення професійної компетентності та безперервний розвиток соціально моральних та інших властивостей особистості.

До основних форм і методів самовиховання відносять: самоаналіз, самокритику, самооцінку, самонавіювання, емоційно-уявний перенесення в становище іншої людини та ін.

В якості одного із способів формування самооцінки вчителі називають порівняння своїх результатів з ідеалом особистості та діяльності вчителя-вихователя, і така робота повинна починатися якомога раніше, з першого курсу. Найпростіший і в той же час надійний спосіб формування професійного ідеалу – читання спеціальної літератури, знайомство з життям і творчістю видатних педагогів. Правильно сформований ідеал вчителя – умова ефективності її самовиховання. Однак даний ідеал не повинен перетворитися на сухий шаблон, стереотип, позбавлений здатності змінюватися відповідно з новими вимогами життя. При цьому будь-яке порівняння повинно бути глибоко усвідомленим, особистісно осмисленим, інакше воно може призвести до формування неадекватної самооцінки.

Процес професійного самовиховання надзвичайно індивідуальний. Однак він завжди повинен починатися з самопізнання. Щоб працювати над собою, треба чітко усвідомлювати свої достоїнства і недоліки, свої труднощі та досягнення. Шляхи і способи самопізнання вельми різноманітні. Наприклад, один із них – самодіагностика з використанням психологічних тестів, що дозволяють виявити мо-

тиви педагогічної діяльності, педагогічну спрямованість, здібності та якості, необхідні для здійснення педагогічної діяльності. Під час аналізу результатів самодіагностики важливо усвідомлювати, що всі ті вимоги, які пред'являє педагогічна діяльність до вчителя і які відображені в якісних характеристиках особистості педагога, практично не можуть бути присутніми в рівній ступеня вираженості в одній конкретній людині (любити дітей, бути терпимим, уважним, спостережливим, товариським і т.д., і т.п.). Саме тому важливо знати свої сильні сторони, за рахунок яких можуть бути компенсовані інші здібності та якості (недостатньо виражені), а також розроблена індивідуальна програма їх розвитку.

Засоби та способи самовиховання нескінченно різноманітні. Враховуючи особливості своєї особистості і конкретні умови, кожна людина вибирає їх оптимальне поєднання. Особливе місце в ряду засобів самовиховання займають засоби управління своїм психічним станом, тобто кошти саморегуляції. До них відносять різного роду прийоми відключення, самоотвлечення, розслаблення м'язів (релаксації), а також самопереконання, самонаказ, самоконтроль, самонавіювання та ін.

Досконале оволодіння інтегральним умінням педагогічно мислити і діяти не може бути забезпечено без спеціальних вправ, спрямованих на розвиток спостережливості, уяви як основи передбачення і творчого проектування своїх дій і дій вихованців. Наукове педагогічне мислення виражається у вільному оперуванні педагогічними фактами, їх розкладанні на складові компоненти з метою проникнення в їхню сутність, встановленні аналогій, подібності та відмінності в педагогічних явищах. Для цього майбутній вчитель повинен навчитися класифікувати факти та явища, встановлювати причини і виявляти мотиви поведінки і діяльності учасників соціальної взаємодії, вирішувати аналітичні, прогностичні і проєктивні завдання.

Сьогодні існує безліч розроблених програм психолого-педагогічного тренінгу для вчителів (тренінги особистісного та професійного зростання, тренінги професійно-педагогічного спілкування, тренінги педагогічної творчості і т.д.). Початківець вчитель за даними програмами може або працювати в групі під керівництвом психолога, або використовувати як основу для розробки індивідуальної програми самовиховання і саморозвитку.

Самовиховання і самоосвіта – два нерозривні процесу, що не існують одне без

одного. Рівень знань, отриманих при навчанні в професійному навчальному закладі, лише необхідний, але недостатній для того, щоб стати справжнім професіоналом. Особливо очевидно це стає в сучасних умовах розвитку освіти і суспільства в цілому. Безперервне педагогічну освіту стало невід'ємною частиною професійного та особистісного розвитку сучасного вчителя. Сьогодні педагог повинен бути не тільки практиком, але і дослідником не лише людиною, постійно вивчають нове в психолого-педагогічній науці, а й здатним до самостійних нововведенням, відкриттів, науковому педагогічній творчості.

Тільки на підставі самостійно отриманих нових знань педагог буде здатний вибудувати свій індивідуальний шлях професійного розвитку, коригувати програму самовиховання. Тільки людина, постійно працюючий над собою, займається самовихованням, усвідомлює необхідність самоосвіти.

Постійне самовиховання і самоосвіта – єдиний шлях, який дозволить сучасному вчителю стати справжнім професіоналом, розвинути професійну компетентність.

А.В. Хуторський зазначає, що компетентність включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів і необхідних для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них; компетентність – володіння, володіння людиною відповідною компетентцією, що включає його особистісне ставлення до неї і предмету діяльності. Отже, володіти компетентністю – означає мати певні знання, певну характеристику, бути обізнаним у чому-небудь, володіти певними можливостями в якій-небудь сфері.

Бути компетентним означає вміння мобілізувати в даній ситуації отримані знання і досвід. Часто можна зустріти людей, що володіють великими знаннями, але не вміють мобілізувати їх відповідним чином у потрібний момент, коли представляється можливість.

Педагогічна професія є одночасно перетворюючої і керуючої. А для того щоб управляти процесом розвитку особистості, потрібно бути компетентним. Поняття професійної компетентності педагога тому висловлює єдність його теоретичної і практичної готовності в цілісній структурі особистості і характеризує його професіоналізм.

Багато вчених відзначають, що професійна компетентність педагога – це здатність до ефективного виконання професійної ді-

яльності, обумовлена вимогами посади, що базується на фундаментальному науковій освіті і емоційно-ціннісному відношенні до педагогічної діяльності. Вона припускає володіння професійно значущими установками та особистісними якостями, теоретичними знаннями, професійними вміннями та навичками. У цілому професійна компетентність являє собою інтеграцію знань, досвіду та професійно значущих особистісних педагога ефективно виконувати професійну діяльність і включають професіоналізм і педагогічну майстерність вчителя.

Педагогічна майстерність, на думку А.С. Макаренка, – це знання особливостей педагогічного процесу, вміння його побудувати і привести в рух. Нерідко педагогічну майстерність зводять до умінь педагогічної техніки, в той час як це – лише один з зовні виявляються компонентів майстерності. За А.С. Макаренка, оволодіння педагогічною майстерністю доступно кожному педагогу за умови цілеспрямованої роботи над собою. Воно формується на основі практичного досвіду. Не будь-який досвід стає джерелом професійної майстерності. Таким джерелом є тільки педагогічна діяльність, осмислена і проаналізована.

Головну роль у розвитку компетентності педагога відіграють його професійно-педагогічні здібності. Розвиток здібностей безпосередньо пов'язаний із педагогічними вміннями і навичками, якими повинен володіти кожен компетентний викладач.

Висновки. Важливим у змісті професійної компетентності є професійна мобільність педагога, що забезпечує йому можливість жити і працювати в умовах змін, здатність гнучко реагувати на постійно мінливі умови, бути заповзятливим, відрізнятися динамізмом, конструктивністю, розвиненим почуттям відповідальності у професійній діяльності. Бути мобільним у професійній діяльності означає вміти переходити зі стану виконавця в стан активно діючого суб'єкта. Бути суб'єктом – значить бути внутрішньо готовим до самозміни у швидко мінливому світі, мати здібності перебудувати самі життєві ситуації, змінюючись і розвиваючись при цьому як особистість і як професіонал. Мобільність педагога пов'язана також із виконанням інноваційної діяльності. Формування мобільності педагога пов'язана з потребою освітньої практики в експертизі з рівня розвитку складових частин інноваційної освіти (серед учнів, наприклад), оцінці корекційних і розвиваючих освітніх програм, їх розроблення, визначенні ефективності. У професійній діяльності педа-

гога виникає необхідність у застосуванні отриманих знань до різних областей психолого-педагогічної інноватики: кадрові та соціально-педагогічні процеси, інноваційна поведінка, спілкування, міжособистісні і міжгрупові відносини в інноваційному середовищі; виборі адекватних методик діагностики рівня особистісного і пізнавального розвитку учнів дошкільних, середніх та вищих навчальних закладів, включених у систему інноваційної освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Августин Аврелій. Сповідь / Святий Августин; [пер. з латини Ю. Мушака]. – Львів : Свічачо, 2008. – 355 с.
2. Виявлення духовно-моральних орієнтирів та ціннісних пріоритетів сучасного студентства / О. Марусенко, Н. Письменна, О. Брежнева, Т. Шклярора // Вісн. Львів. ун-ту. – 2006. – Вип. 21. ч. 1. – С. 250–258.
3. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія: навчальний посібник / В.М. Галузинський, М.Б. Євтух. – К. : Вища школа, 2005. – 237 с.

УДК 371.13:37.011.32:331.556

АДМІНІСТРАТИВНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОПІКУНСЬКО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ МІГРАНТІВ

Сабат Н.І., к. пед. н.,
асистент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Статтю присвячено характеристиці адміністративно-організаційних умов підготовки майбутніх учителів до опікунсько-виховної діяльності з дітьми мігрантів. Теоретично обґрунтовано такі їх категорії: відповідність організації і функціонування навчально-виховного процесу ВНЗ потребам сучасного соціуму, вимогам до рівня професійного розвитку вчителя початкових класів; нормативно-правові умови; кадрове забезпечення; інформаційна, матеріально-технічна, фінансова оснащеність педагогічного процесу; розвинутість системи науково-дослідного і навчально-виробничого партнерства ВНЗ із різними закладами системи соціальної підтримки та супроводу дітей мігрантів; моніторинг процесу формування професійної готовності студентів та врахування його результатів на подальших етапах освітньої діяльності зі студентами.

Ключові слова: адміністративно-організаційні умови, учитель початкових класів, професійна підготовка, діти мігрантів, опікунсько-виховна діяльність.

Статья посвящена характеристике административно-организационных условий подготовки будущих учителей к попечительско-воспитательной деятельности с детьми мигрантов. Теоретически обоснованы следующие их категории: соответствие организации и функционирования учебно-воспитательного процесса вуза потребностям современного социума, требованиям к уровню профессионального развития учителя начальных классов; нормативно-правовые условия; кадровое обеспечение; информационная, материально-техническая, финансовая оснащенность педагогического процесса; развитость системы научно-исследовательского и учебно-производственного партнерства вузов с различными учреждениями системы социальной поддержки и сопровождения детей мигрантов; мониторинг процесса формирования профессиональной готовности студентов и учета его результатов на следующих этапах образовательной деятельности со студентами.

Ключевые слова: административно-организационные условия, учитель начальных классов, профессиональная подготовка, дети мигрантов, попечительско-воспитательная деятельность.

Sabat N.I. ADMINISTRATIVE AND ORGANIZATIONAL CONDITIONS FOR PREPARATION OF FUTURE TEACHERS TO OCCUPATIONAL EXERCISE ACTIVITIES WITH MIGRANT CHILDREN

The article is devoted to the description of the administrative and organizational conditions for the preparation of future teachers for the trusteeship and educational activities with the children of migrants. The following categories are: the conformity of the organization and the functioning of the educational process of the higher educational institutions to the needs of modern society, requirements to the level of professional development of the elementary school teacher; staff support; informational, technical and financial equipment of the pedagogical process; the development of the research and educational system and production partnership of higher educational institutions with various institutions of the system of social support and support of migrants' children; monitoring of the process of formation of students' professional readiness and taking into account its results at the following stages of educational activity with students.

Key words: administrative-organizational conditions, elementary school teacher, professional training, children of migrants, guardian-educational activity.